

Kapitola 5

Státy Visegrádské skupiny a Rakousko v české zahraniční politice

Michal Kořan

STŘEDNÍ EVROPA V ČESKÉ ZAHRA NIČNÍ POLITICE

Českou zahraniční politiku vůči středoevropskému regionu lze vnímat jako jeden, víceméně koherentní rozměr zahraniční politiky, jakkoli se v tomto rozměru prolíná multilaterální spolupráce (V4) spolu s bilaterálními vztahy. Těto rozmanitosti v jednotě bude odpovídat i struktura kapitoly – jednotlivé aspekty české středoevropské diplomacie budou rozebírány jako autonomní celky, syntetický charakter budou mít až závěrečné oddíly o aktech, politickém, mediálním a veřejném přesahu středoevropské dimenze české zahraniční politiky a závěr. Konkrétně pak budou v této kapitole rozebrány: Visegrádská skupina, Rakousko, Slovensko, Polsko a Maďarsko, v následující kapitole se V. Handl věnuje Německu.

VISEGRÁDSKÁ SPOLUPRÁCE

Visegrádská spolupráce v české zahraniční politice:

východiska a koncepční dokumenty

Vstup čtyř členských států Visegrádské skupiny¹ do Evropské unie podnítl řadu politických komentátorů i politiků samých ke skepsi vůči dalšímu fungování tohoto regionálního uskupení. Od vstupu do Evropské unie v květnu 2004 ovšem podstatně narůstá počet setkání a konzultací na politické a byrokratické úrovni, přičemž k tomu nárůstu dochází i na resortní úrovni, přímo mezi jednotlivými ministerstvy. To je dokladem pokračující změny v povaze visegrádské spolupráce. Možnost vytvářet i v době po vstupu do EU prostor pro spolupráci je usnadněna tím, že všechny země čelily bezprostředně po vstupu do EU podobným problémům (omezení na pracovním trhu, vstup do schengenského prostoru, čerpání finančních prostředků z evropských

RAKOUSKO V ČESKÉ ZAHRAJNIČNÍ POLITICE

Východiska a koncepční dokumenty

Vznik dokumentu *Koncepce zahraniční politiky České republiky na léta 2003–2006*¹⁶ se datuje do zvláštního období vzájemných vztahů mezi Českou republikou a Rakouskem. Na jedné straně lze hovořit o relativním uvolnění vztahů, souvisejícím s podepsáním dohod z Melku (prosinec 2000), na straně druhé docházelo k eskalaci napětí, související mj. s uvedením JE Temelín do provozu a ze situace okolo vyjednávání vstupu ČR do EU.¹⁷ I z tohoto důvodu díkce koncepce neodpovídá zcela současně kvalitě vztahů, když vychází ze „zájmu o dobré sousedství a z orientace na společnou budoucnost v Evropské unii“, s důrazem na „vybudování ovzduší vzájemné důvěry“.¹⁸ Třetí plochy, které se podepsaly na vztazích s Rakouskem v letech 2000–2006, ovšem zdědila i současná (druhá) vláda M. Topolánka. Jde zejména o problematiku JE Temelín a s ní související obecnější otázku energetické politiky, evropské otázky (zejm. přechodná období pro volný pohyb pracovních sil a vstup do schengenského prostoru) či některé otázky minulosti (tzv. Benešovy dekrety). Navzdory tomu se *Koaliční smlouva*,¹⁹ ani na ni navazující *Programové prohlášení vlády ČR*²⁰ sousedským vztahům nikterak nevěnují. Česká diplomacie vůči Rakousku tak v současnosti nevychází z jasně vymezeného koncepčního zázemí či vládního zadání.²¹

Rakousko v české zahraniční politice: agenda, události

Ve vzácné shodě nastupovaly česká i rakouská vláda do svého úřadu na samém počátku roku 2007. Výměna vlád v obou zemích mohla přinést ve vzájemných vztazích změnu jak negativní, tak pozitivní. Negativní z toho důvodu, že rakouský kabinet lidoveckého kancléře Wolfganga Schüssela se dlouhodobě bránil výpadům opozičních stran kvůli pasivitě vůči ČR v temelínské otázce, nehodlal ji otevřít a hájil *status quo*, nastolený dohodami z Melku (kromě bývalého kancléře Schüssela se do role obhájce melkského řešení také dlouhodobě stavěl současný ministr životního prostředí za lidovou stranu Josef Pröll). Naproti tomu sociální demokraté (SPÖ), jejichž předseda Alfred Gusenbauer stanul ve druhém lednovém týdnu jako rakouský kancléř v čele „velké koalice“ spolu se stranou lidovou (ÖVP), se jako opoziční strana často zasazovala za aktivnější postup vůči ČR v problematice JE Temelín (už proto, že toto téma skýtalo příležitost pro kritiku vládnoucí koalice).²² Nový rakouský kabinet se navíc musel vyrovnávat s rezolucí, hrozcí mezinárodní žalobou proti ČR kvůli kolaudaci JE Temelín,²³ kterou v polovině prosince 2006 jednomyšlně přijala rakouská Národní rada.²⁴ Ostatně ještě před jmenováním kancléřem nutilo sdružení Atomstopp A. Gusenbauera, aby bezprostředně po nástupu do funkce pověřil ministra životního prostředí vypracováním a podáním žaloby proti ČR. Ve stejném duchu pokračoval tlak na kancléře i po jeho jmenování.²⁵

Příslib zachování korektních vztahů, či jejich vylepšení, naopak skýjala skutečnost, že se oběma vládám nabízela možnost opět navázat vzájemné vztahy, spolu s možnostmi ukázat novou diplomacii obou vlád v co nejlepším světle. Nelze opomínout i nového českého ministra zahraničních věcí K. Schwarzenberga, který je k Rakousku vázán mj. tím, že v něm dlouhodobě pobýval.²⁶

Začátek fungování rakouské vlády nedával mnoho nadějí – ve svém vládním prohlášení se zavázala k důslednému trvání na tzv. nulové variantě Temelína – tj. zastavení provozu.²⁷ Ve vlastních postojích vůči ČR však byl A. Gusenbauer o poznání umírněnější, za což si od opozičních stran a protitemelínských aktivistů vysloužil v průběhu ledna a února ostrou kritiku s vidinou dalších blokád hranic s ČR.²⁸ Počátek stýkání obou nových vlád se tedy navzdory nepřiznivému politickému kontextu nesly jednoznačně ve znamení snahy o zachování či dokonce vylepšení stávající úrovně vzájemných vztahů. Tomu odpovídá velmi brzké pozvání, které premiér M. Topolánek zahy po svém nástupu do úřadu adresoval právě jmenovanému rakouskému kancléři A. Gusenbauerovi. V rekordně krátkém čase se ministerstvu zahraničních věcí a českému ZÚ ve Vídni podařilo domluvit oficiální návštěvu rakouského kancléře v Praze,²⁹ za pozitivní známku lze rovněž považovat to, že se navzdory nedostatku času podařilo dojednat setkání na všech úrovních, navíc kladná a rychlá odpověď na pozvání svědčí o značném zájmu i na rakouské straně.

Kancléř Gusenbauer přijížděl do Prahy za pro něj velice nepříznivých podmínek. V Rakousku na něj byl vyvíjen silný nátlak, aby cílem jeho návštěvy byla především otázka Temelína, konkrétně aby České republice oznámil podání mezinárodní žaloby. V opačném případě aktivisté hrozili dalšími intenzivními blokádami hraničních přechodů s ČR a k bezprostřednímu nátlaku se krátce před cestou do Prahy přidala i opoziční strana rakouských Zelených. Opakující se blokády vytvářely tlak i na českého premiéra Topolánka.³⁰ Přesto se oběma stranám dařilo navodit atmosféru přátelského setkání, jemuž neměla otázka Temelína dominovat. Mezi hlavní témata patřila spolupráce obou zemí v oblasti Balkánu – jak vojenská, tak transformační; dopravní problematika (především rozšíření dálniční a železniční napojení mezi oběma zeměmi, došlo ovšem i na jednání o dopravě na evropské úrovni); chystaný vstup ČR do schengenského prostoru, k němuž se Rakousko stavělo rezervovaně. Předsedové vlád rovněž jednali o spolupráci v rámci českého předsednictví v EU³¹ a rostoucí hospodářské spolupráci a přeshraniční spolupráci (viz níže). Došlo i na vzájemné informace o postojích k reformní smlouvě a v neposlední řadě byla nastolena agenda přípo-
mínkových akcí v souvislosti s výročí roku 1968. Přes mnohotvárnost projednávané agendy byla středem pozornosti právě otázka JE Temelín a v tomto směru přinesla návštěva kancléře Gusenbauera překvapivý závěr: dohodu o ustavení společné česko-rakouské parlamentní komise, která by se měla účastnit dohledu nad JE Temelín.

Vznik společné parlamentní komise může být považován za částečný ústupek z české pozice. Česká strana totiž dlouhodobě usilovala o řešení problematiky českých jaderných elektráren na standardní mezistátní úrovni a společná parlamentní komise potvrdila určité nadstandardní postavení Rakouska vůči ČR v této problematice. Na druhou stranu se vytvořením této komise podařilo přinejmenším zmírnit ná-
pětí na vládní úrovni, jakkoli se nepodařilo bezprostředně zabránit konání hraničních blokád.³² Významným gestem v tomto smyslu ovšem bylo prohlášení M. Topolánka, že hraniční blokády nebudou považovat za iniciativu rakouské vlády.³³ Z českého pohledu bylo úspěchem, že se kancléř A. Gusenbauer zavázal k urychlenému dojednání tzv. informační dohody, na jejímž základě bude řešena výměna informací o provozu JETE a tzv. melkská dohoda převedena na standardní mezinárodní smlouvu, jasně

vymezující vzájemné vztahy v oblasti jaderné bezpečnosti.³⁴ Návštěva kancléře Gusenbauerova byla v českém i rakouském tisku hodnocena pozitivně,³⁵ dojednání vzniku společné komise rovněž pravděpodobně přispělo ke zmírnění požadavku na podání mezinárodní žaloby na ČR kvůli JE Temelín.³⁶

Dobry dojem z návštěvy nicméně záhy pokazila nehoda, k níž v jaderné elektrárně Temelín došlo v noci před návštěvou A. Gusenbauerova³⁷ a o níž byla rakouská strana informována se zhruba padesátihodinovým zpožděním, což ovšem odpovídá dohodnutým procedurám. Každopádně, o nehodě a patřičném způsobu informování existuje řada nejasností³⁸ a tato spíše nevýznamná událost se negativně – a na řadu týdnů³⁹ – podepsala na jinak dobrém začátku vzájemných vztahů nových vlád,⁴⁰ čímž byla pouze potvrzena vysoká citlivost česko-rakouských vztahů.⁴¹ Ovšem je třeba zdůraznit, že nová série hraničních blokád byla explicitně mřížena proti A. Gusenbauerovi, který byl obviňován z liknavého přístupu vůči ČR, a nikoli vůči české vládě či české veřejnosti.

První týdnů druhé Topolánkovy vlády také ukázaly, že v osobě ministra zahraničních věcí K. Schwarzenberga Rakusané mohli a chtěli spatřovat partnera, který je v Rakousku znám a který má schopnost přenést se přes tradiční křehkost česko-rakouských vztahů. Návštěva Vídně, již 26. března ministr Schwarzenberg vykonal, se nesla ve znamení zcela nadstandardní pompy, srovnatelné v protokolárních detailech s přijetím amerického prezidenta George Bushe, a to navzdory tomu, že v případě českého ministra zahraničních věcí šlo o *de facto* pracovní, nikoli oficiální cestu.⁴² Návštěva se téměř cele vyhnula temelínské problematice, mezi tématy jednání patřila možnost konzulární spolupráce (konkrétně v Kazachstánu), kosovská otázka, kulturní a přeshraniční spolupráce.

Rakouská cesta českého ministra zahraničních věcí měla mimo jiné za cíl demonstrovat, že v česko-rakouských vztazích neexistují unělá tabu, a to i v otázkách, kde se názory obou zemí rozcházejí. Proto byla otevřena i otázka radarové základny, o níž Rakousko ústy ministryně zahraničí Ursuly Plassnikové otevřeně deklarovalo, že s její výstavbou nesouhlasí.⁴³ S odkazem na rakouskou neutralitu – a nečlenství v NATO – ministr K. Schwarzenberg odmítl vměšování Rakouska do podobných diskusí,⁴⁴ ovšem s tím, že ČR je připravena o radarové základně otevřeně informovat. Mírně neshody rovněž panovaly v oblasti spolupráce v rámci koordinace politik vůči zemím východní dimenze ENP – Rakousko dlouhodobě usiluje o užší začlenění do spolupráce po boku Visegrádské skupiny. Tuto rakouskou iniciativu ovšem K. Schwarzenberg odmítl v institucionalizované podobě, připsal však *ad hoc* spolupráci na dílčích projektech. Český ministr pokračoval v asertivních prohlášeních vůči Rakousku⁴⁵ i v dalších dnech a týdech, obhajuje jak striktní vládní politiku ohledně Temelína,⁴⁶ tak právo ČR na rozhodnutí o postavení radarové základny.⁴⁷ Velká očekávání rakouské strany od českého ministra zahraničních věcí tak přinejmenším pro tuto etapu nebyla naplněna.⁴⁸

V průběhu jara nadále docházelo v bilaterálních vztazích k situacím, které svou vypjatostí nedávaly příliš naději na navázání na atmosféru návštěvy A. Gusenbauerova v Praze. Lze zmínit například krátkou dubnovou pracovní návštěvu M. Topolánka ve Vídní, při níž měl údajně otevřeně prohlásit, že česká vláda považuje tzv. melkský proces za ukončený s tím, že obě strany by měly přejít na standardní mechanismus

informační dohody.⁴⁹ Premiér tak sice pouze potvrdil dlouhodobou pozici české diplomacie, ovšem pozici, která nebyla dosud příliš otevřeně vyjadřována, neboť Rakousko váže možnost uzavření tzv. melkského procesu na předložení „uspokojivých“ důkazů o bezpečnosti JETE.⁵⁰

Významným posunem ve věci JETE bylo postupné přesunutí celého problému z politické roviny na rovinu expertní. Základem pro expertní dialog se stalo mj. znění odborné zprávy, kterou si nechala rakouská vláda vypracovat vládním poradcem pro otázky jaderné bezpečnosti Helmutem Hirschem a která se stala podkladem pro pozdější reakci českého SÚJB i pro následná jednání parlamentní komise (viz níže). Zároveň začalo být na rakouské straně zřejmé, že mezinárodněprávní nároky dohody z Melku jsou přinejmenším sporné. Stále jasněji se ukazovalo, že, za prvé, žaloba u Evropského soudu nepřichází v úvahu, za druhé, s procesem u Mezinárodního soudního dvora v Haagu by musela souhlasit ČR, a za třetí, smířčí mechanismus u OBSE je právně nezávazný. Za jedinou možnost bylo označeno další řešení na bilaterální úrovni. Takové řešení se nabízel cestou oficiálního prohlášení rakouské vlády, v němž vyjádří názor, že ČR nesplnila dohody z Melku.⁵¹ Tuto cestu rakouská vláda také zvolila⁵² – na svém zasedání 15. května rozhodla o zaslání diplomatické noty, která upozorní na bezpečnostní nedostatky JE Temelín.⁵³ Zároveň ovšem kancléř Gusenbauer vyzdvihoval přínos tzv. melkského procesu, díky němuž je Rakousko o Temelínu informováno lépe „než o kterékoliv jiné jaderné elektrárně na světě“.⁵⁴ Rakouská strana se nakonec uchýlila k zaslání dopisu (mj. po nátlaku některých zemských stranických organizací) 4. 6. 2007.⁵⁵ V dopise se odvolávala na závěry zmiňované analýzy H. Hirsche, dle něhož ve všech sedmi oblastech, uvedených v melkském protokolu,⁵⁶ existují nevyřešené otázky.⁵⁷ Jinými slovy, že tzv. melkský proces nebyl dosud naplněn. Tím se rakouská vláda vymezila vůči deklarovanému českému postoji, ale podařilo se tím přesvědčit protitemelínské aktivisty o odložení již ohlášených blokád.⁵⁸ Odpovědi na rakouský dopis pověřil premiér M. Topolánek ministra zahraničních věcí⁵⁹ a od počátku bylo zřejmé, že nejcitlivěji bude na české straně vnímána skutečnost, že Gusenbauerův dopis byl záměrně poskytnut rakouskému tisku o týden dříve.⁶⁰ V odpovědi, již 19. června podepsali český premiér a ministr zahraničních věcí, trvala česká strana na tom, že ČR melkskou dohodu naplňuje, vláda se ovšem zavázala detailně reagovat na analýzu prof. Hirsche, a to prostřednictvím expertizy českých odborníků. Oba materiály přitom měly sloužit i jako podklad pro jednání vznikající meziparlamentní komise.⁶¹ Umiřená forma rakouské noty i české odpovědi s největší pravděpodobností připravily půdu pro celkové uklidnění situace a pro věcnější dialog, k němuž přispěla i platforma společné meziparlamentní komise.

Společná meziparlamentní komise

Společná meziparlamentní komise („pracovní česko-rakouská parlamentní skupina“) představuje první počín podobného druhu v české zahraniční politice, i první komisi, v níž společně zasedli senátoři a poslanci českého parlamentu. Přáním některých rakouských činitelů před započátkem jednání bylo předat celý spor o JETE třetí straně. Český ministr zahraničních věcí takový postup obratem odmítl.⁶² I pro tyto rozpor a celkově stále dost vyhrocenou situaci nepřineslo první setkání komise Senátu ČR

(10. července) více než prvotní konfrontaci stanovisek,⁶⁴ tj. zájem rakouské strany na předání sporu nezávislému arbitrovi, aby tak vyjádřila obecné obavy z jaderné energie. Česká strana naopak trvala na tom, že závazky z Melku jsou beze zbytku plněny.⁶⁵ Na druhém setkání, které se konalo ve Vídni 18. a 19. září, byly projednávány technicko-bezpečnostní otázky JETE. Přes počáteční skepsi se podařilo uzavřít čtyři z celkem osmi sporných bodů,⁶⁶ což bylo prezentováno jako velký úspěch. K pozitivní atmosféře přispělo do velké míry i to, že se jedna z nejcitlivějších otázek – právní závaznost dohod z Melku – nedostala na pořad jednání. Až na třetí, prosincové jednání byly rovněž přesunuty další kontroverzní body – vysokoenergetické potrubí a integrita tlakové nádoby.

Přesunutí těchto témat bylo aktivisty (kteří ovšem proti jednání v komisi protestovali ještě před jejím začátkem) a opoziční krajně pravicové FPÖ interpretováno jako „kapitulace“ rakouské vlády. Na protest poslanci FPÖ po tomto setkání ukončili svou činnost ve skupině. Třetí společné setkání se konalo opět v ČR – v Českých Budějovicích – 17. prosince. V oblasti právní závaznosti melkské dohody nedošlo k žádnému posunu, česká strana pouze deklarovala, že bere závazky vážně a hodlá je dodržet, nejsou však nikterak (mezinárodně)právně vymahatelné. Ministr Cyril Svoboda dokonce zdůraznil, že pro ČR má politický závazek vyšší hodnotu než závazek mezinárodněprávní, který lze za určitých okolností vypovědět. Dalším závěrem jednání byla výměna informací o seismické aktivitě v regionu a výzva adresovaná českému SUJB, aby se spolu s rakouskými experty zabýval kvalitou svařů primárního potrubí prvního bloku Temelína.⁶⁷ Tento krok byl dle rakouské strany Zeleni příliš nepatrný a na protest proti tomu bezprostředně po jednání skupinu opustili. Tím si vysloužili kritiku od vládních stran, neboť bez zástupců opozice se váha společné pracovní skupiny částečně snížila, a to zejména vůči rakouské veřejnosti.

Ale jinak lze dosavadní fungování komise hodnotit úspěšně – podařilo se uzavřít většinu bodů, kterých si všimla expertní zpráva rakouské vlády, existence skupiny navíc po většinu druhé poloviny roku zamezila konání hraničních blokád. Vcelku hladký dosavadní průběh jednání je mimo jiné nutné přičíst také intenzivní komunikaci mezi předsedy české a rakouské části skupiny (A. Konecny a J. Kasal). Další střety lze nicméně očekávat na jaře 2008, kdy budou znovu otevřeny některé kontroverzní otázky legislativní a technicko-bezpečnostní.

Za vylepšené atmosféry mezi oběma státy ke konci roku bylo také možné ukončit jednu z dlouhodobých priorit české diplomacie, tj. uskutečnění podpisu tzv. informační dohody, k níž došlo 20. 12. 2007. Tento dokument (Protokol⁶⁸) je novelou dohody z roku 1989 s nárokem na nadstandardní výměnu informací mezi oběma státy, dosaženou tzv. melkským procesem. Ze stanoviska české strany však podpis Protokolu především zavázal specifické projednávání otázek jaderné energetiky v rámci česko-rakouských vztahů a přechod na standardizovanou bilaterální spolupráci v této oblasti.⁶⁹ Rakouská strana vnitrostátní schvalovací proces Protokolu, který zahrnuje rovněž souhlas parlamentu, původně odložila vzhledem k volbám na podzim roku 2006, ovšem ani v dalších měsících po volbách nedošlo k významnějším změnám. Průlom znamenala až únorová návštěva A. Gusenbauera v Praze, kdy přislíbil urychlit jednání o tomto protokolu.

Na závěr této části zbývá dodat, že ve vzájemných sporech ohledně JE Temelín zdaleka nejde pouze o nezbytný kolorit rakouské politiky, ale o skutečně významný rozpor týkající se budoucích zdrojů elektrické energie. Zatímco Rakousko spouští svou budoucnost ve stavbě plynových elektráren⁷⁰ a v menší míře také v rozvoji efektivnějšího využívání (obnovitelných) energetických zdrojů, Česká republika se stále více blíží k rozhodnutí o rozšíření svých jaderných energetických kapacit.⁷¹ Z rakouské strany je spolehlivě na jadernou energii vnímáno jako rezignace na hledání efektivnějšího využívání energie a vyvíjení nových zdrojů energie obnovitelné, česká strana naopak spatřuje ve zvyšování závislosti na plynu nepřijatelné zvyšování energetické závislosti na Rusku.⁷² A právě postoj vůči Rusku rakouský a český přístup rozdělují – ruský kapitál posiluje v několika strategických rakouských společnostech, v roce 2007 šlo zejména o spolupráci rakouského ÖMV a Gazpromu na distribuci zemního plynu⁷³ a o masivní investici ruského miliardáře O. Deripasky do Strabagu.

Radar

Ruský faktor je nepřímo patrný i v rakouském postoji k umístění americké radarové základny na území ČR. Přínejmenším v tom smyslu, že odmítavé stanovisko rakouské vlády k chystanému projektu protiraketového štítu ve střední Evropě je v Moskvě se zájmem sledováno. Když sociálnědemokratický ministr obrany Norbert Darabos 22. 8. 2007 označil stavbu radaru za provokaci, vysloužil si nadšenou chválu ruských představitelů (a odmítavé reakce USA).⁷⁴ Otázka radaru byla nadnesena na některých bilaterálních setkáních, v průběhu roku však došlo ke zmírnění původního napětí a obě strany si až na určité výjimky zachovaly zdrženlivost. Pokud však došlo k významnějším nesouhlasným výrokům rakouských představitelů (zejm. ze strany ministra obrany N. Darabose), vždy také došlo k nesouhlasnému komentáři českého ministerstva zahraničních věcí. K odmítavému stanovisku rakouské vlády vůči radaru pravděpodobně přispěla i ideová spřízněnost rakouských a českých sociálních demokratů, kteří s výstavbou základny rovněž nesouhlasí. Téma radarové základny bylo nastoleno například při jednání předsedy české sociální demokracie J. Paroubka s A. Gusenbauerem na jeho únorové návštěvě v Praze, přičemž platí, že rakouští sociální demokraté jsou ve svém protiradarovém postoji o poznání příkřejší než jejich konzervativní koaliční partner. To je ovšem dáno také tím, že se snaží více profilovat na zahraničněpolitických a bezpečnostních tématech než její konzervativní koaliční partner.

Zda může rakouský postoj skutečně něco ovlivnit či zda jde pouze o další v řadě menších diplomatických roztržek, není jasné. Skutečností zůstává, že se Rakusané pokusili téma radaru oživit na evropské Radě pro všeobecné záležitosti a vnější vztahy, což není postup, který by příliš odpovídal zájmům současné české vlády.⁷⁵ Na druhou stranu, průběh roku ukázal, že tato aktivita byla spíše ojedinělá a že téma radaru nepředstavuje zásadnější problém.

Schengen

Dalším velkým tématem české zahraniční politiky vůči Rakousku byla problematika vstupu ČR do schengenského prostoru. Rakousko v průběhu roku – a to zejména ústy

ministra vnitra G. Platnera – mmohokrát zdůrazňovalo, i po vstupu do Schengenu, možnost určité ochrany hranic.⁷⁶ Pro ČR bylo nicméně zásadní, že Rakousko postupně upustilo od plánu, o kterém původně uvažoval jak ministr vnitra G. Platner, tak ministr obrany N. Darabos, a to, že by kontroly na hranicích měly odpadnout až po skončení EURO 2008. Proti tomuto plánu česká diplomacie na všech úrovních velice důrazně vystupovala, ať už šlo o pravidelná prohlášení českého ministra zahraničních věcí či ministra vnitra, o setkávání na úrovni předstůlů vlád či prezidentů obou zemí. Diplomatický nátlak se stupňoval na podzim 2007, kdy se sice již nehovořilo o oddálení termínu ukončení hraničních kontrol, ale na úrovni rakouského ministerstva obrany a ministerstva vnitra probíhaly konzultace ohledně možnosti asistenčního nasazení armády v příhraničních oblastech s tím, že by rakouská armáda měla možnost kontrolovat osoby i jejich zavazadla včetně pravomoci zatýkat. Ani tento plán nebyl nakonec realizován (přesto se plánovala větší přítomnost rakouské armády v příhraničních oblastech). Prohlášený se vstupem ČR do Schengenu, které Rakousko v průběhu roku 2007 demonstrovalo, měly nakonec následek alespoň v symbolické rovině. V rámci oslav vstupu do Schengenu se na česko-rakouských hranicích setkala jen minimum významnějších českých a rakouských politiků. Oproti informacím v českých médiích však nešlo pouze o gesto ze strany Rakouska, ale rovněž o rozhodnutí představitelů ČR.⁷⁷

Dodávka ozbrojených transportérů firmou Steyer

Zejména na konci roku 2007 se do popředí zájmu dostala obří česká vládní zakázka na nákup 199 obrněných transportérů Pandur II, které měla české armádě dodat rakouská firma Steyer. Tuto největší zakázku v historii Armády České republiky podepsal krátce před koncem svého vládního působení ministr obrany Karel Kühnl. Navzdory tomu, že se v první polovině roku dokonce diskutovalo o možném dalším navyšení zakázky (35 strojů za 3,5 mld. Kč), od listopadu se české ministerstvo obrany stále více klonilo k myšlence zakázku kvůli zpoždějícímu se plnění smluvních závazků zrušit. Zrušení zakázky ministerstvem obrany vláda potvrdila na svém mimořádném zasedání 7. prosince.⁷⁸ Pokud by zakázka byla skutečně zrušena, hrozily by koncernu Steyer dle rakouských médií (a koncernu samého) vážné existenční potíže. I z tohoto důvodu rakouská vláda prohlásila, že má na uskutečnění zakázky vážný zájem. A toto téma se promítlo i do setkání kancléře Gusenbauera s českým premiérem Topolánkem na jeho oficiální návštěvě Rakouska v lednu 2008. Prosincové rozhodnutí ministryně obrany tedy může být – a pravděpodobně bude – ještě v roce 2008 modifikováno tak, že se sníží výše zakázky, ale dojde k její realizaci.

Minulostní otázky

Minulostní agenda – zejména pak otázky spjaté s tzv. Benešovými dekrety – představovala v období před vstupem ČR do Evropské unie jednu z nejsložitějších oblastí česko-rakouských vztahů. Po vstupu ČR do EU byla tato rovina – alespoň na nejvyšší úrovni – utlumená. Rok 2007 v tomto ohledu nepředstavoval významnou výjimku, přesto se však minulost do určité míry opět vrátila. Došlo k tomu zejména v souvislosti s Deklarací o platnosti, nezměnitelnosti a nedotknutelnosti tzv. Benešových de-

kretů, již na počátku podzimu 2007 přijala slovenská Národní rada. Jakkoli tento krok vycházel z napjatých vztahů Slovenska s Maďarskem, někteří rakouští představitelé nezůstali stranou. Mluvíci pro výhnané otázky čtyř parlamentních stran (tedy všech kromě Zelených⁷⁹) se na společné tiskové konferenci podepsali pod prohlášení Svazu sudetských landsmanschaftů, v němž bylo odsouzeno vyhánění Němců po druhé světové válce stejně jako majetkoprávní důsledky, které z toho vyplynuly. Na mezinárodní, diplomatické úrovni se sice minulostní otázky neprojevily, rozhořčené reakce ovšem zaznívaly ze strany českých zákonodárců. Nelze říci, že by minulostní agenda v roce 2007 představovala příliš vitální položku česko-rakouských vztahů, nicméně právě rok 2007 jasně ukázal, že se v tomto tématu nadále skrývá určitý konfliktní potenciál.

Obchodní spolupráce⁸⁰

Významnějším legislativním počinem v oblasti obchodní spolupráce byla ratifikace smlouvy o zamezení dvojího zdanění a zabránění daňovému úniku v oboru daní z příjmu a z majetku mezi ČR a Rakouskem, která byla podepsána 8. 6. 2006 a vstoupila v platnost 22. 5. 2007.

Cílem této smlouvy, která nahradila již neodpovídající stávající smlouvu z roku 1978, je podpora ekonomické aktivity subjektů na obou stranách. Možné dvojí zdanění zejména snižuje příjmy, které fyzickým a právnickým osobám jednoho státu plynou ze státu druhého.

Hospodářská spolupráce mezi Českou republikou a Rakouskem se v posledních letech vyvíjí úspěšně, roční obrát vzájemného obchodu obou zemí vzrostl jen od roku 2000 téměř o polovinu. Oproti ostatním obchodním partnerům je však od roku 2006 dynamika nárůstu vzájemného obchodu nižší. Tomu odpovídá i situace v českém exportu do Rakouska: až do roku 2006 se Rakousko standardně pohybovalo na místě třetího největšího odbytiště pro české výrobky, od roku 2006 pokleslo na páté místo. Saldo vzájemné obchodní bilance je z hlediska ČR kladné, ovšem dochází na jeho postupné snižování. Nejvýznamnějšími exportními komoditami jsou elektrická zařízení, přepravní zařízení, kovozpracující a obráběcí stroje a automobily – z velké míry díky nim vzniká kladné saldo českého exportu. Významnou komoditou jsou rovněž nezpracované suroviny a polotovary a pak energie a průmyslové a spotřební zboží.⁸¹ Konkrétními nejvýznamnějšími exportéry do Rakouska jsou firmy Metalimex, a. s., Škoda Auto, a. s., European Data Projekt, s. r. o., a Unipetrol Rafinerie, a. s. Největšími rakouskými dovozci do ČR jsou ůMV či Baumax. Charakteristické je, že na vývozu i dovozu se často podílí stejné firmy (např. Škoda, Bosch Diesel), což svědčí o vysoké míře kooperace.

Český export do Rakouska je závislý na charakteru rakouské ekonomiky, která je do značné míry v subdodavatelském postavení vůči ekonomice německé, přičemž české firmy jsou opět často v subdodavatelském postavení vůči firmám rakouským. Proto je jakákoli významnější komoditní proměna spíše dlouhodobou záležitostí. Přesto do budoucna nelze počítat s tím, že by bylo možné zachovat vysoký podíl vývozu surovin a polotovarů. V současné době tvoří jejich export zhruba 20 %.⁸²

Jedním z dlouhodobých problémů obchodního česko-rakouského partnerství, a to právě zejména v oblasti obchodu či turistického ruchu, je neexistence kvalitního infrastrukturního napojení. Tohoto bodu se dotkla většina bilaterálních jednání, ať už šlo o setkání na premiérské a ministerské úrovni či na jednání delegace hospodářského výboru Poslanecké sněmovny v Rakousku. Velký význam mělo setkání českého ministra dopravy Aleše Rebičky a jeho rakouského kolegy Wernera Faymanna v rámci únorové cesty A. Gusenbauera do Prahy. Středobodem byla zejména výstavba železničního koridoru z Prahy přes České Budějovice, Lince, Lublan do Koperu, o níž usilují Česká republika spolu s Rakouskem a Slovinskem. Zúčastněné strany mají zájem na tom, aby se tento tzv. Severojižní koridor, jehož klíčové části by měly být hotovy v roce 2012, stal prioritním projektem evropského zájmu, a v tomto smyslu hodlají koordinovat svůj postup vůči EU. Ministři dopravy se rovněž dohodli na definitivní variantě spojení Brna s Vídní – jde o napojení jihozápadské rychlostní silnice R52 u Mikulova na budovanou rakouskou dálnici A5. Chybějící dálniční spojení mezi ČR a Rakouskem je dlouhodobým problémem (ČR je jedinou sousední zemí, která dálničním napojením na Rakousko nedisponuje, a po dlouhou dobu byla neochota k propojení obou zemí patrná spíše na straně Rakouska) a ani na setkání ministrů dopravy se nedostuplo ke stanovení jasného termínu dostavby. Na úrovni ministrů dopravy sice vzniklo memorandum k budování trasy Brno–Vídeň, ovšem ve hře nadále zůstaly problémy jak finanční, tak ekologické (v dubnu 2007 např. ministr ŽP M. Bursík zpochybňoval plánovanou trasu přes Mikulov,⁸³ na rakouské straně existují problémy s úsekem mezi Poysdorferem a Drasenhofenem). Rakouský kancléř se však k projektu jednoznačně přihlásil a považuje jej za jednu z priorit nové vlády. Symbolické rovněž je, že den před návštěvou Prahy se A. Gusenbauer spolu s ministrem dopravy W. Faymannem zúčastnil slavnostního zahájení výstavby dálnice A5.⁸⁴

Zatímco tyto body nejsou z bilaterálního pohledu příliš kontroverzní, velmi problematické zůstává spojení Jihočeského kraje a Horních Rakous. Česká strana naléhá na výstavbu dálnice po celé trase od českých hranic až do Lince, Rakousko se obává dalšího zvýšení náporu na přetížený Brennerský průsmyk a počítá zatím s dálnicí jen po Freistadt. Rakousko se rovněž brání i výstavbě dvoukolejné železnice v tomto úseku, určitý prostor pro českou stranu spočívá v přesvědčování rakouských partnerů o možnosti odlehčení části automobilové dopravy přesunem na koleje.⁸⁵

Investice

Zatímco Rakousko je po Německu a Japonsku třetím největším investorem v ČR,⁸⁶ české firmy v Rakousku dlouhodobě nebyly příliš aktivní. Určitou změnu přinesl až rok 2006 (např. vstup firmy s elektronikou OKAY či výrobce prostředků pro údržbu automobilů Retch, které si obě budují vlastní distribuční síť v Rakousku⁸⁷). Možnosti investic českých firem v Rakousku se zabývaly i dvě parlamentní delegace v Rakousku (senátní hospodářský výbor v březnu a sněmovní hospodářský výbor v květnu). Obě delegace upozorňovaly na to, že v Rakousku existují příliší bariéry pro české investory.⁸⁸

O přímých obchodních či administrativních bariérách, které by zamezovaly vstup českých podnikatelů či investic na trh, sice hovořit nelze (obecně je ovšem Rakousko

zemí se silnou pozicí státu), problémem ovšem pochopitelně zůstávají vyjednávání přechodná období na volný pohyb pracovních sil a služeb. Přitom export služeb a investice do tohoto odvětví (zejm. stavebnictví a doprava) představují jednu z nejperspektivnějších oblastí pro ČR. Pokud jde o volný pohyb pracovních sil, tato otázka je jednou ze stálé bilaterálních jednání mezi Rakouskem a ČR. Zde je ovšem nutné upozornit na skutečnost, že prostor pro skutečné ovlivnění rakouských rozhodnutí v této oblasti Českou republikou je velmi omezený. V roce 2007 sice došlo k časově ohraničenému pootěvení rakouského pracovního trhu pro některé profese občanů z nových členských zemí EU. K tomuto vládnímu nařízení, které za zájmu médií provázely vnitrokoaliční boje, došlo v květnu 2007. Jednalo se o tři vybrané kovodělné profese a důvodem pochopitelně byla poptávka po těchto profesích. Dle rakouského ministerstva hospodářství bude Rakousko v nejbližší budoucnosti potřebovat zhruba 6000–7000 pracovníků z nových členských zemí. Navrh, který by dále pootěvil rakouský pracovní trh, byl v průběhu podzimu 2007 projednáván a v platnost by měl vstoupit až v roce 2008.⁸⁹

Přeshraniční spolupráce

Významným aspektem česko-rakouských vztahů je přeshraniční spolupráce, které, pochopitelně, uděllo významný impuls rozšíření Evropské unie. Pro léta 2007–2013 podléhá přeshraniční spolupráce s Rakouskem operačnímu programu (OP) *Přeshraniční spolupráce ČR–Rakousko*, který je financován z Evropského fondu pro regionální rozvoj (ERDF). Celkem je na tento program vyčleněno 107,44 mil. EUR, jež mají být ještě doplněny z německých a českých národních veřejných zdrojů o 18,96 mil. EUR. Řídícím orgánem OP ČR–Rakousko je Úřad spolkové vlády Dolního Rakouska, v České republice nese za program odpovědnost Ministerstvo pro místní rozvoj ČR.

OP *Přeshraniční spolupráce ČR–Rakousko* je zaměřen na zlepšení dopravní dostupnosti přeshraničního regionu, ochranu životního prostředí, podporu rozvoje přeshraniční infrastruktury i služeb cestovního ruchu, podporu vzdělávání a sociální integrace, podporu spolupráce hospodářských subjektů a transferu technologií, podporu přeshraniční spolupráce územních samospráv na obou stranách hranice. Program je rozdělen do tří hlavních prioritních os – 1) socioekonomický rozvoj, cestovní ruch a transfer know-how; 2) regionální dostupnost a udržitelný rozvoj; 3) technická pomoc.⁹⁰ Dalším impulzem, jehož význam bude pravděpodobně doceněn až v následujících obdobích, bylo otevření nové vídeňské regionální kanceláře programu JASPERS, společného programu Evropské investiční banky (EIB) a Evropské banky pro obnovu a rozvoj (EBRD), k němuž došlo na počátku května. JASPERS je označen pro program Společné pomoci na podporu projektů v evropských regionech. Jde o iniciativu, která pomáhá členským státům EU ve střední a východní Evropě s vypracováváním projektů, na něž pak poskytuje EK podporu ze strukturálních fondů a z Fondu soudržnosti.

Čilejšímu přeshraničnímu ruchu v roce 2007 napomohlo otevření několika nových turistických hraničních přechodů. Tyto přechody byly otevřeny v souladu se změnou Ujednání mezi ČR a Rakouskem o zřízení určených míst na turistických trasách, která vstoupila v platnost 2. 2. 2007.

Kulturní vztahy

Z bohaté kulturní spolupráce, jejímž základem je zejména činnost místních sdružení, je nutné upozornit na jednu z nejvýznamnějších aktivit posledních let. Tou je seriál vzpomínkových akcí a seminářů ke čtyřicátému výročí srpnové okupace sovětskými vojsky. V tomto obtížném období Rakousko fungovalo jako jedna z hlavních zemí bezprostředně přijímajících české exulanty. Po srpnové okupaci přijalo na 160 000 československých občanů, z nichž zhruba 10 000 v Rakousku zůstalo. Jako přípomínka tohoto vsícného postupu bylo dohodnuto pořádání společných sympozií. Dalším impulzem pro aktivity tohoto typu znamenalo setkání v klášteře Louka u Znojma v polovině června 2007. Na svém únorovém jednání v Praze přislíbili oba předsetodvé vlád převzít nad akcemi ke 40. výročí pražského jara záštitu, prvního louchkého sympozia se zúčastnili ministři zahraničních věcí obou zemí. To vše celé akci dodává významný symbolický náboj,⁹¹ který přispívá k demonstaci toho, že česko-rakouské vztahy nejsou pouze o Temelínu a s ním spjatých problémech. Kromě série akcí ke čtyřicátému srpnovému výročí je z iniciativy MZV ČR připravován projekt Centra pro orální historii, který by měl přispět ke znmapování událostí z roku 1968 a sloužit i jako výraz vděku ze strany ČR.

SLOVENSKO V ČESKÉ ZAHRAANIČNÍ POLITICE⁹²: VÝCHODISKA

Ideologické orientace vládnoucích stran České republiky a Slovenska se s pozoruhodnou pravidelností mějí. I v roce 2006, zatímco v České republice se ujal vládních otěží kabinet zbarvený liberálně-konzervativně, na Slovensku zvíťazila oranžová sociální demokracie strany Smer. Navzdory tomuto ideologickému míjení jsou všeobecně (a právem) česko-slovenské vztahy označovány za nadstandardní. Jednou ze zásadních charakteristik České republiky vůči Slovensku po vstupu do EU je neexistence jakýchkoli významnějších nedořešených témat, spolupráce je vysoce standardizovaná a probíhá ve stále větší míře na resortní úrovni, mimo řízení či koordinaci MZV. Bilaterální vztahy jsou tak zejména určovány 1) multilaterální agendou, a to evropskou, bezpečnostní či visegrádkou; 2) aktuálním mezinárodním vývojem; 3) konkrétními zahraničnopolitickou a ideovou orientací vládnoucích koalic či stran. Tomu odpovídá i díkce *Koncepce zahraniční politiky České republiky na léta 2003–2006*, která se odvolává na nadstandardní vztahy i na předpokládanou rostoucí multilaterální bezpečnostní a evropskou agendu.

SLOVENSKO V ČESKÉ ZAHRAANIČNÍ POLITICE: UDÁLOSTI, AGENDA

Aby vůbec bylo možné konzistentně přemýšlet o zahraničnopolitických vztazích mezi oběma zeměmi, je nutné alespoň v hrubých rysech odlišit dvě roviny vzájemného stýkání a potýkání: rovinu praktických, všednodenních vztahů, a rovinu ideologie zahraniční politiky.

V rovině praktických styků se neprojevíly zásadní potíže, ale vyskytlo se napětí. Jisté vzrušení mezi Českou a Slovenskou republikou vyvolala problematika vstupu do schengenského prostoru. Česká vláda neskryvala své znepokojení nad významnými slovenskými přípravami na zavedení schengenské hranice a velvyslanec ČR při EU Jan Kohout dokonce připustil zprůšnění režimu na hranicích. Hrozící diplomatické napětí však bylo vzápětí zažehnáno zvýšenou spoluprací českého a slovenského ministerstva vnitra (kromě nesčetných konzultací ČR asistovala i zapůjčením některých technických prostředků), stejně jako společným postupem (spolu s dalšími visegrádky) v rámci „starým“ členům EU, kteří se včasného rozšíření Schengenu obávaly. Tato spolupráce vyústila v garanci vstupu do schengenského prostoru na konci roku 2007.

Podobně byl v nepopíratelný diplomatický úspěch přetaven i spor mezi Českou a Slovenskou republikou ohledně konání Evropského jaderného fóra. Obě země představiteli nápad na konání fóra nezávisle na sobě na březnovém summitu EU (2007). Česká a Slovenská republika pak mezi sebou až do letních měsíců bojovaly o možnost jaderná fóra pořádát. Až na nátlak komise (mimo jiné) bylo přijato kompromisní řešení, dle něhož se v pořádání jaderného fóra budou obě země po půlroce střídát. První jaderné fórum již proběhlo v listopadu 2007 v Bratislavě, druhé je plánováno na květen 2008 do Prahy. Ostatně otázka jaderné energie obě země více spojuje, než rozděljuje. Slovenská (a navzdory vládnímu prohlášení) i česká vláda deklarují zájem na rozšiřování jaderných zdrojů elektrické energie jako způsobu, jak čelit potenciální energetické krizi, a stejný zájem mají i na zachování jaderného expertního zájmu.

Z další spolupráce v energetické oblasti rozhodně stojí za zmínku podepsání dohody SR a ČR o skladování nouzových zásob ropy Slovenské republiky na českém území (únor 2007), čímž se Slovensku podařilo vyřešit nedostatek vlastních zásobních kapacit a dosáhnout Evropskou unii požadované úrovně nouzových rezerv.

V přeshraniční spolupráci zůstává patrně neaktuálnější výzvou vytvoření dohody o železničním a především silničním spojení, které by usnadnilo propojení nových automobilek v Nošovicích a v Žilíně. Od konce roku 2008 se v moravskoslezském regionu a na severním Slovensku očekává nárůst až o 6000 kamiónů denně a oběma regionům tak hrozí dopravní kolaps. Těmito otázkami se zabývá především Česko-slovenská mezivládní komise pro přeshraniční spolupráci,⁹³ která se schází každým rokem. Hlavním problémem na slovenské straně jsou finanční otázky, česká strana se mimo to bude potýkat s odporem vůči chystanému rozšíření stávající komunikace R48. Protesty se dají očekávat i kvůli plánované čtyřprůdové komunikace R49, která by měla napojit Zlínský kraj se Slovenskem.

Významnou bilaterální agendou byla spolupráce na poli obrany. Především šlo o pokračující kooperaci národních kontingentů v rámci mise KFOR (v letech 2002–2004 působily národní kontingenty jako společný česko-slovenský prapor) a o vytvoření společné bojové skupiny EU. Komuniké o vytvoření společné skupiny bylo podepsáno na podzim roku 2005, ovšem s jeho uskutečněním jsou spojeny i jisté obtíže. Za prvé, Česká republika původně chtěla uskutečnit tento projekt s Rakouskem

Michal Kořan a kol.

Česká zahraniční politika v roce 2007

ANALÝZA ÚMV

Knihovní systém Clavius



425800054906

Ústav mezinárodních vztahů, v.v.i.
KNIHOVNA

Přir. číslo	54 906	Signatura	54 906 PK
Získáno/cena	476	Stran	476
Přílohy	Pril. - 1. a 2.		

Praha 2008

STITUTE
INTERNATIONAL RELATIONS
UE